

CHUGACH

Ta'iala o Fanua Faale-aiga.

Maua la'au masani ma manu i totonu o le
Vaomatua Fa'aleatunuu i Chugach.

Ua e sauni e su'esu'e le Vaomatua o Chugach?

Mamoe Vao

Milo Burcham

Fa'aaogā lenei ta'iala, e va'ai ai pe fia la'au ma manu e mafai ona e mauaina. E mafai ona e mauaina le tele o la'au ma manu eseese i luga o le Vaomatua o Chugach. O lenei tama'itusi e aofia ai na o se fa'ata'ita'iga o mea ta'itasi.

A'o e su'esu'eina le Vaomatua o Chugach, taumafai e iloa pe fa'apefa ona feso'ota'i la'au ma manu ese'ese. O la'au ma manu e faalagolago le tasi i le isi ma nofoaga latou te nonofo ai. E feso'ota'i uma lava!

Saili se la'au po'o se manu e le o aofia i totonu o le tusi? Siaki le itulau pito i tua e fa'aopoopo iai au lava fa'amatalaga ma ata.

Arctic Tern

Brian Logan

TALA MONI E MALIE

- E 30% o le Vaomatua o Chugach e ufitia i le aisa.
- O le Copper River Delta o le eleele taufusi pito sili ona tele i Amerika i Matū.
- O le Vaomatua o Chugach e maua ai le nofoaga mo le 67 miliona samani i le tausaga.

ki o le faafanua

- Vaomatua Faaleatanuu i Chugach (i le lunaite Setete o Amerika)
- Nuu poo le Taulaga

Muamua le Saogalemu

- la sauniuni mo suiga o le tau.
- la fuafua mamao ae e te le'i alu, auā e le mautinoa po'o le a le vave ona maua se fesoasoani pe a manaomia.
- la nofouta i taimi uma i lou si'osi'omaga ma tu'u avanoa i manu uma o le vao.

MANU TETELE

Saogalemu mai Urosa

1. IA AVEA MA TAGATA SOPO PISAPISAO

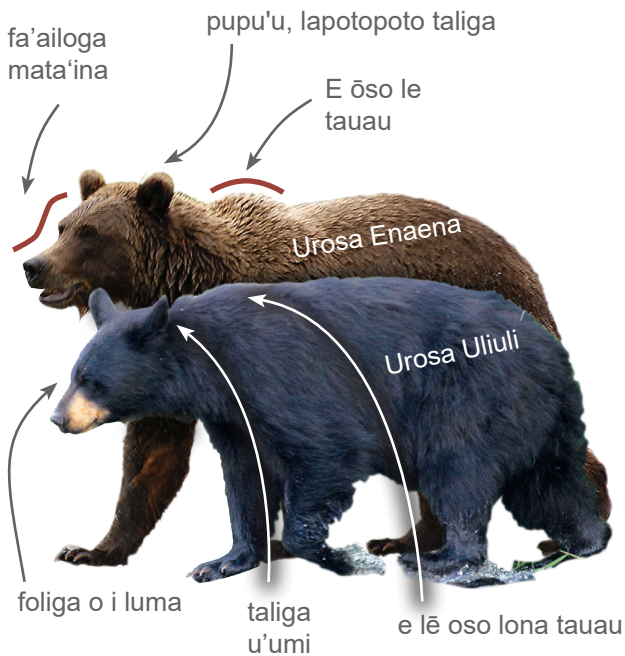
Pese pe tautala a o savali i le togā'vao ina ia e le fa'ateia se urosa. Fai se pese malie!

2. TU'U SE AVANOA FAAMAMAO I UROSA

Aua e te fa'alatalata atu i se urosa - matamata mai se mea maa.

Urosa Enaena

O latou tauau malolosi e mafai ai ona latou eli mo ni iniseti, a'a o laau ma isi mea'ai.

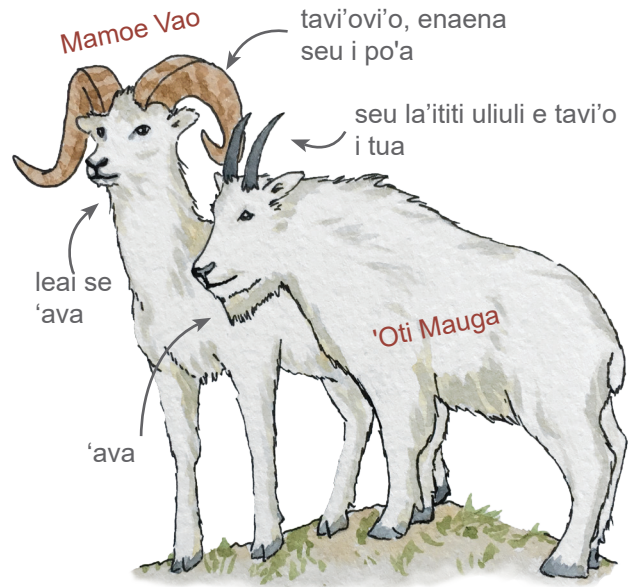
Urosa Uliuli

O urosa uliuli e fa'aaogā latou matiu'u pupu'u, ma'ai e a'e ai i luga o la'au. O se tasi o fuafuaga tausi tama a urosa fafine, o le faafepe'e'i o a latou fanau i luga o la'au.

O urosa uliuli ma urosa enaena e eseese i lanu mai le enaena vaivai i le enaena malosi i le uliuli.

Mamoe Vao

O mamoe vao e leai ni latou 'ava ma e lanu enaena o latou seu. O "mamoe fafine" e pupuu o latou seu, ae o seu o "mamoe po'a" e tetele toe tavi'ovi'o o latou seu e faaagā e ulu ai isi mamoe po'a.

Öti Mauga

O öti mauga e laiti latou seu uliuli toe tavi'o i tua. E ve'uve'ua pa'epa'e fulufulu, e to'ulu ese i le tau mafanafana. Va'ai mo le 'ava i lalo o le 'auvae (faapea fo'i fafine ma tama'i oti).

MAMALIA LAITI

□ Eremine

O fulufulu o le eremine e fesuisuia'i lanu i le tausaga: enaena i le tau mafanafana, ae pa'epa'e i le tau malūlū. Aiseā e te manatu ai e fesuisui o latou lanu?

mūmū e'ena tino i le tau mafanafana, pa'epa'e uma i le tau malūlū

□ Maramota Horari

O maramota horari e fiafia i papa! E elieli i lalo o papa. Latou te nonofo i luga o papa, ma vaavaai mo manu fe'ai. O fulufulu e oo lava i le lanu o maa e fesoasoani ia i latou e fa'afefiloi.

pupu'u ma lautele le ūlū

foliga pogisā ma le pito i lalo o le tua

fulufulu efuefu

tino pupu'u tutu'a

□ Sikuelo o le Ele'ele Atika

O Sikuelo Ele'ele Atika e fiafia tele e moe i le tau malūlū! Ua iloa e saienitisi e mafai ona pa'ū le vevela o le tino o le sikuelo i lalo ifo o le tulaga to'a o le vai malulu.

fulufulu ena'ena

pupuu si'usi'u nai lo isi sikuelo

malosi, pupu'u vae e 'eli ai

lapotopoto ma tetele taliga

tino pupu'u ma tutu'a

efuefu pe enaena fulufulu

vae pupu'u

□ Pika Faikola

O manu laiti e ta'ua o pika e aiga ma lapiti ma e le momoe i le tau malūlū, e masani ona latou pisi i le aoina ma le faaputuina o mea'ai mo le tau malūlū. Fa'alogo mo la latou valaau maualuga "enk".

Manulele

gutu mafiafia

tino uliuli

Aeto Fulu Pa'epa'e

O aeto laiti e lanu enaena malosi. O le aeto fulu pa'epa'e e leai ni fulu pa'epa'e sinasina se'ia o'o i le lima tausaga. E tele atu aeto fulu pa'epa'e i Alaska nai lo se isi lava vaega I totonu o le US.

O oreva e lapopo'a atu i matu'u

Oreva

O oreva o ni manu fa'ame'ame'a, ma e 'ai so'o se mea. Latou te fiafia i vine i le fa'ai'uga o le tau mafanafana! O Oreva e ta'alo ma sili ona atamai, e mafai ona fo'ia fa'afitauli faigata.

Jen Christopherson

apa'au fa'aloaloa e o'o atu i le 7.5 futu

tino enaena malosi

si'usi'u pa'epa'e

ulu pa'epa'e

lanu enaena, enaena vaivai ma le tino uliuli

manu pei o moa

enaena le pito ile si'usi'u

Oystercatcher Uliuli

Va'ai mo oystercatcher uliuli e osooso i luga ma lalo o ma'a i le gataifale, e su'e a latou mea'ai e sili ona fiafia ia i - o maso.

pili mūmū umi

uliuli le ulu ma le tino

vae piniki, uumi

Talu ai e fa'alagolago i gataifale ma'ama'a, e ma'ale'alegofie le oystercatcher uliuli i fa'alavelave. Faamolemole va'ava'ai mai ia i latou mai se nofoaga mamao.

Spruce Grouse

I le vaitau o le fanafanau, o spruce grouse tamaloloa e galue malosi e fa'afiafia fafine. Latou te tafulu o latou fulu, sisi maualuga o latou si'usi'u i le ea, ma tapili saosasao o latou apaau e maua ai se leo pāu maualalo. E mafai ona tapili vave ou lima ina ia fai ai se leo?

Samani

O Samani e fananauau i le vai magalo, ola i totonu o vai masima poo le sami, ona toe fo'i lea i le vai magalo e tu'ufua ai. E ta'ua lea mea anakolomasu.

© nichalme99

Coho

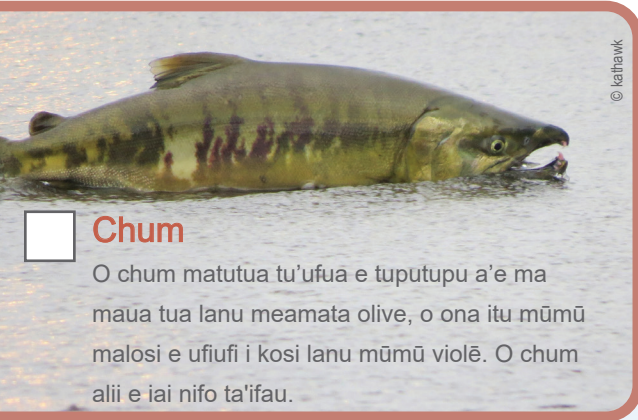
O samani coho tu'ufua e tupu a'e ūlu lanu meamata-uliuli ma tino enaena malosi e o'o i le mūmū malosi.

Chinook

O samani tu'ufua matutua e matafi lo latou lanu siliva ma liliu ile mūmū malosi i le lanu olive.

USDA Forest Service

© kathawk

Chum

O chum matutua tu'ufua e tuputupu a'e ma maua tua lanu meamata olive, o ona itu mūmū malosi e ufiufi i kosi lanu mūmū violē. O chum alii e iai nifo ta'ifau.

Piniki

O piniki e ta'ua fo'i o le "humpie" mo latou tua oso e tupu a'e i tane pe a toe fo'i i le vaitafe.

© Donna Pomeroy

Sockeye

ūlu meamata

tino mūmū
sesega

au matutua tu'ufua

tama'ilima umi,
tupu

limatusi, tui le
mata, **sockeye**

tama'ilima
tuu mama,
siliva
mama

tama'ilima
la'ititi, **piniki**

lima matua
poo le thumb
leo faatasi ma
chum

Manatua ituaiga samani ile fa'aogāina o lou lima!

I'A

Dolly Varden

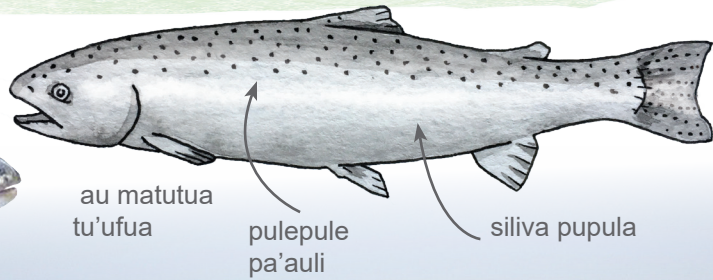
E ui lava e tutusa ma le sesele, o Dolly Varden e moni lava o le i'a o le char e uliuli. Ina ia iloa le eseesea o le char mai se sesele, va'ai i o latou pulepule—e iai pulepule vaivai (pa'epa'e, samasama i le mūmū) i luga o le tino taugaūli o le char, ae o le sesele e iai pulepule malosi (lanu enaena i le uliuli) i luga o le tino taugapapa'e.

Sesele Nuanua (Rainbow Trout) ma Steelhead

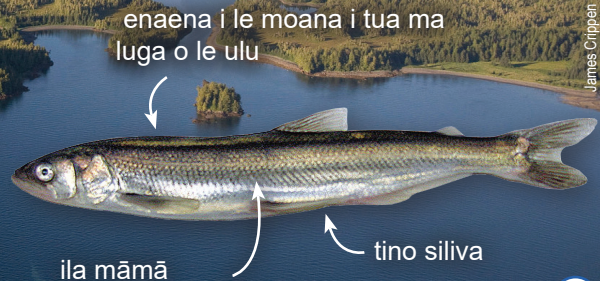
O le sesele nuanua ma steelhead e amata mai e tutusa lava le ituaiga o i'a, ae a o latou tutupu a'e, o le sesele nuanua e tumau i vaitafe a'o le steelhead e malaga atu i le sami.

Lanu moana-meamata i le olive

Eulachon

E ta'ua fo'i le eulachon o le "hooligan" ma e faa'au e tagata neti mo nei i'a ola lauiloa. E ta'ua fo'i o le "candlefish" auā a mago, e maualuga le suau'u e mafai ona tutu e pei o se moliga'o.

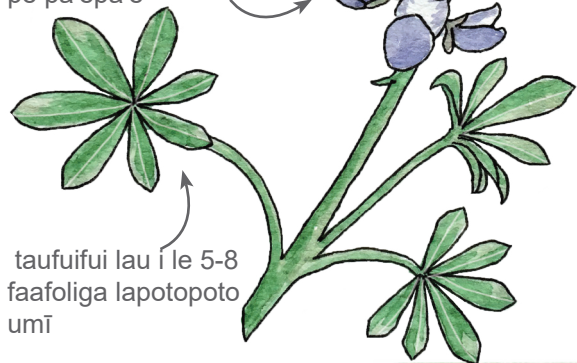
James Crippen

FUGALA'AU VAO

Nootka Lupine

E ave e lupines mea'ai mai le ea ma tu'u i totonu o le palapala, lea e fesoasoani i isi la'au e ola ai.

O fugala'au foliga-atigi e lanu moana ma sinasina i le lanu piniki pe pa'epa'e

Fireweed

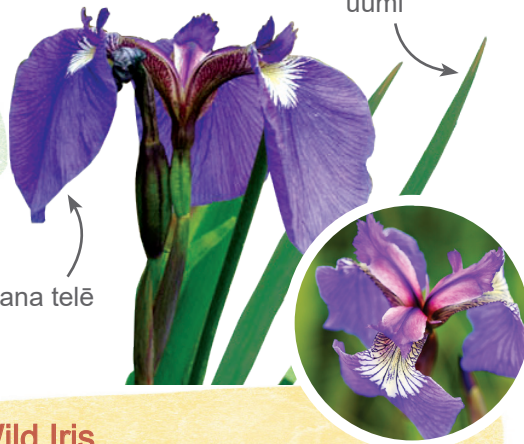
Fugala'au e fuga i taimi eseese i luga o le ogala'au, amata i le pito i lalo ma faai'u i luga. Ua iloa e tagata o le atunu'u o le a o'o mai le i'uga o le tau mafanafana pe a mae'a le fua o le fireweed.

Wild Geranium

O le wild geranium e ta'ua foi o le "wooly geranium" po'o le "cranesbill," auā o nisi taimi e pipii fa'atasi le au i le ogatotonu o le fugala'au ma e foliga mai o le gutu o se siligi.

lau lauitiiti uumi

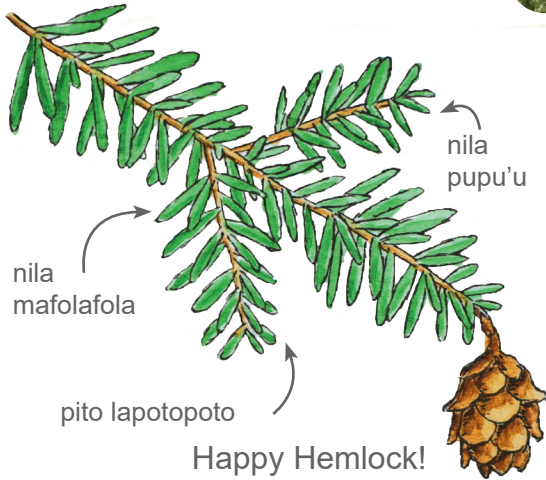
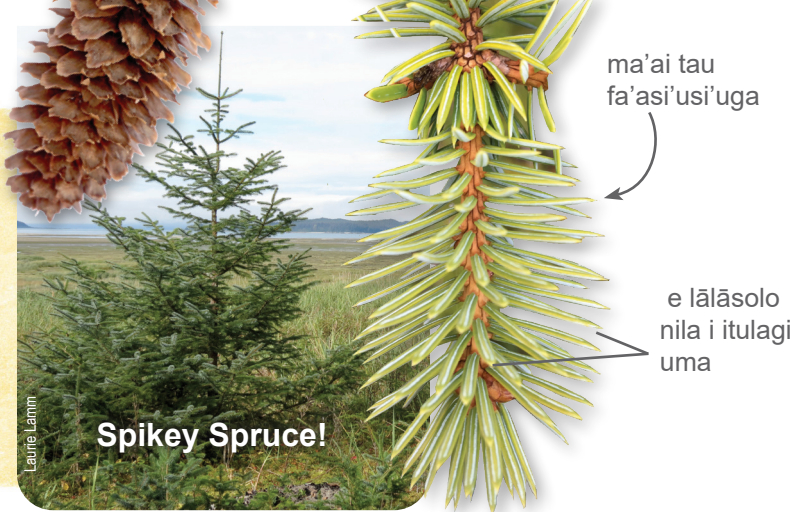
Wild Iris

O wild iris e mafai ona ola i nofoaga sūsū i itu matū o le lalolagi, mai Alaska ma Kanata i Rusia ma Saina. E ta'ua i nisi taimi o le "beachhead iris," ona o le ola i le ea masima i luga o le matafaga.

LA'AU

Sitka Spruce

Afai e te lūlū lima ma se spruce, ia faaeteete i ona nila matuitui! E ui lava i lona ta'uta'ua ile maamaa'i, o le spruce o se puna lelei o mea'ai mo le tele o manu, aemaise lava sekuelo mūmū e 'ai fatu o lo'o maua i le va o una o kone.

Hemlock (sisifo ma mauga)

Afai e te lūlū lima ma se hemlock, e te fiafia auā o ona nila mafolafola e lapotopoto pito. O le tele o manu e lalafi i lālā paolo o le hemlock, lea e avea ma nofoaga lelei mo manulele e pei o moa e fai ai se ofaga.

Cedar (Arasi Samasama Alaska)

O nila o arasi e foliga ma lagona e pei o ni una. O lālā o le arasi ose ala mea'ai tāuā o le taumalulu mo aila Sitka si'usi'u-uli.

Black Cottonwood

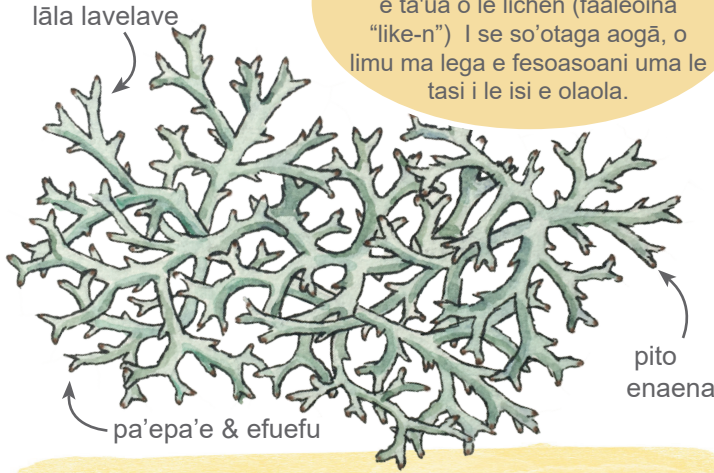
Cottonwoods e iai fuifui la'au mafiafia ma fatu e ufiufi i lauūlu pa'epa'e ma e fulufulua. O urosa uliuli e fe'a'ei i la'au o le cottonwood i le amataga o le tau mafanafana e 'ai fugala'au sosolo, po o atigi fatu, ia e pei o se nati e tele ai le malosi.

LICHENS

O le a le lichen?

A tuufa'atasia, o nisi o lega ma limu e maua mai ai se meaola e ta'ua o le lichen (faaleoina "like-n") I se so'otaga aogā, o limu ma lega e fesoasoani uma le tasi i le isi e olaola.

Reindeer Lichen

O le reindeer lichen e ola latalata i le eleele i nofoaga taalaelae ma vāiā. Mate mai po'o ai e fiafia e ai le reindeer lichen? Caribou!

Lung Lichen

O lung lichen e ola i luga o la'au i vaega pito susū o le vaomatua Pa'i malie i le lichen - e fa'apei o se pa'u malō?

LIMU

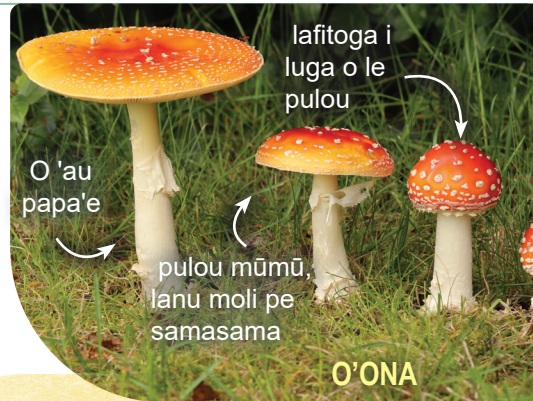
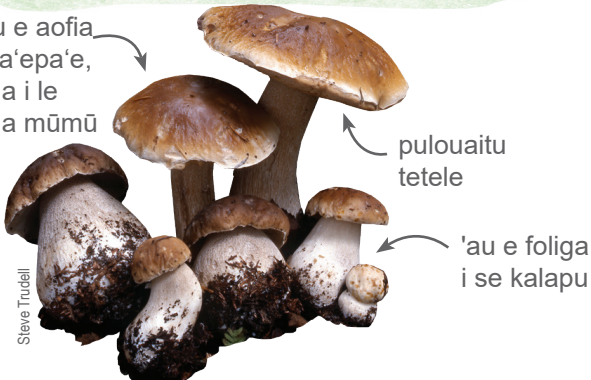
LAPATA'IGA: AUA LE pa'i pe 'ai se mea e aunoa ma se faataga a se tagata atamai faapitoa. O nisi pulouaitu i le vaomatua e o'ona.

King Bolete

O le boletes e fa'apei o se momi i lalo ifo o latou pulou. E ese mai i le 'aina, e mafai ona e fa'aaogāina lenei pulouaitu e vali ai lavalava i le lanu samasama sinapi.

O lanu e aofia ai le pa'epa'e, enaena i le enaena mūmū

Amanita Muscaria

O lenei pulouaitu felanulanua'i e ta'ua foi o le "fly agaric" ona sa masani ona fa'aaogāina e pulea ai luga i fale. O lenei pulouaitu ta'uta'ua e foliga e leai se afaina, ae FA'AETEETE. O Amanitas e O'ONA.

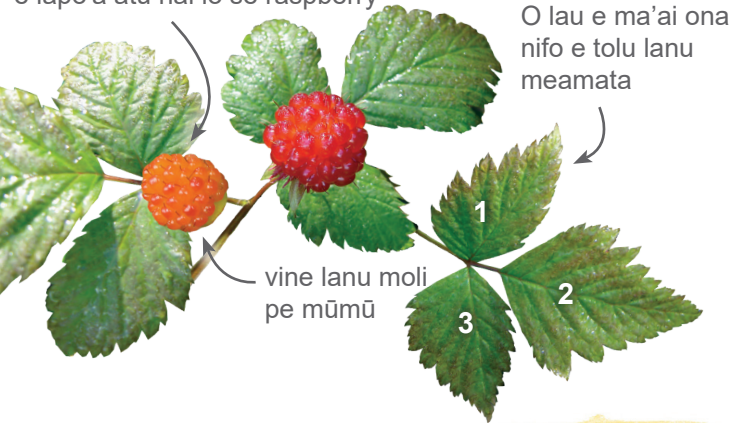
VINE

LAPATA'IGA: AUA LE pikiina pe 'aiina se mea e aunoa ma se faataga a se tagata atamai faapitoa. O nisi vine i le vaomatua e o'ona.

Vinesalamoni poo le Salmonberry

E masani ai le vaai? O nei vine lauiloa e feso'ota'i ma raspberries, ae e tausuasua atu.

e lapo'a atu nai lo se raspberry

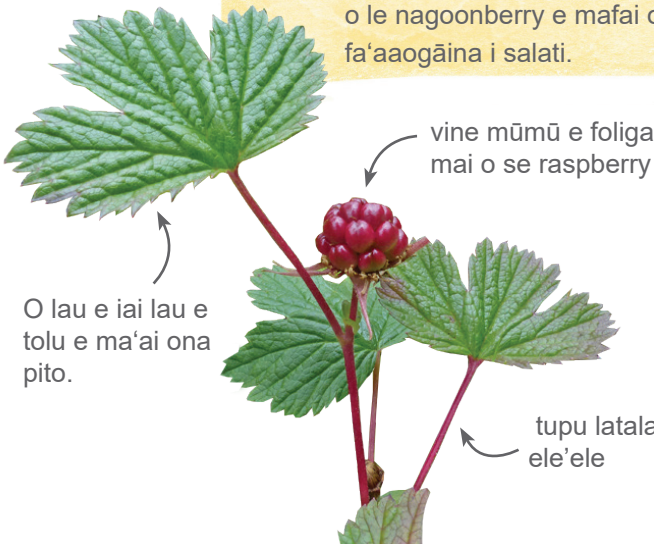

O lau e ma'ai ona nifo e tolu lanu meamata

vine lanu moli pe mūmū

Nagoonberry

O nagoonberries e malō pe a pula ma e sili ona lelei pe a kuka, e aofia ai i le fa'aaogāina i siamu ma mea'ai tao. O fuga o le nagoonberry e mafai ona fa'aaogāina i salati.

O lau e iai lau e tolu e ma'ai ona pito.

vine mūmū e foliga mai o se raspberry

tupu latalata i le ele'ele

O lau laiti lanu meamata mu'amua e liu mūmū i le tau to'ulu

Blueberry

O vine mai vao eseese e mafai ona ese lo latou tofo, fa'ata'ita'i ona tofo i fua o ni nai vao ae e te le'i filifili i le vaega e pikiina mai ai. Vaavaai mo urosa, e fiafia foi i latou i vinemoana!

vine moana

vine mūmū

O lau la'au e foliga mai o tulagavae o le tainasoa

la'au save'uve'ua foliga

Bob Armstrong

Cranberry i Vao Mauululuga

O fua o le cranberry vao maualuga e fiafia i ai tagata ma meaola. E 'ai e aila, piva ma aila tetele lau la'au ae asiasi atu le pepe felele i fuga o la'au.

FA'AMATALAGA FA'ANATURA

Su'e se la'au po'o se manu e le o aofia i totonu o le tusi? Fa'aopoopo i luga ole itulau lea. O lau ta'iala lea e fa'aopoopo i ai fa'amatalaga, manatu, ma ata tusi.

Fiafia e su'e nisi la'au ma manu i le Vaomatua o Chugach? E fiafia le au leoleo o le Vaomatua e fautua mai nisi ta'iala loloto o le fanua mo le vaega o le vaomatua.

Faia e le Chugach National Forest ma mamanuina e Elise Wahl, Timberdoodle Studio.

Au'aunaga Vaomatua Alaska Region R10-RG-231 Aperila 2018
USDA ose vaega e tu'u avanoa tutusa, pule fale faigaluega ma tagata fai meaalofo.